

Riigi ja omavalitsuste tegevus erivajadustega inimeste toetamisel

peakontrolör Ines Metsalu-Nurminen
auditijuht Rauno Vinni
audiitorid Kristi Loide ja Otti Eylandt

Riigikogu riigieelarve kontrolli erikomisjoni istung
17.04.2024

riigikontroll
National Audit Office of Estonia

Auditi eesmärk, periood ja auditeeritud asutused

- Anda ülevaade erivajadustega **täiskasvanute** (18-aastaste või vanemate) toetussüsteemi toimimisest.
 - Auditis käsitleti kõiki erivajadusi sõltumata sellest, kas Sotsiaalkindlustusamet on need tuvastanud või mitte.
- Auditis käsitleti **Sotsiaalministeeriumi, Sotsiaalkindlustusameti, Eesti Töötukassa ja kohalike omavalitsuste** tegevust erivajadustega täiskasvanute toetamisel.
- Auditiga hõlmatud periood oli 2023. a teine poolaasta.

Üks audit, kaks aruannet

Peaküsimus:

Kuidas on tagatud täiskasvanud erivajadustega inimestele sotsiaalhoolekandeline abi saamine?

1. Riigi tegevus erivajadustega inimeste toetamisel

Põhiküsimus:

- Milline on täiskasvanud erivajadusega inimese **teekond** abi saamisel?

2. Omavalitsuste tegevus erivajadustega inimeste toetamisel

Põhiküsimused:

- Kuidas on rakendunud sotsiaalhoolekandeline abi andmise põhimõte lähtuda esmajärjekorras **inimese vajadusest**?
- Kuidas omavalitsused tagavad, et sotsiaalteenuse eest võetava **tasu suurus** ei saaks teenuse saamise takistuseks?
- Kas omavalitsuste sotsiaalhoolekandeline abi andmise **määrused** on kooskõlas sotsiaalhoolekande seadusega?

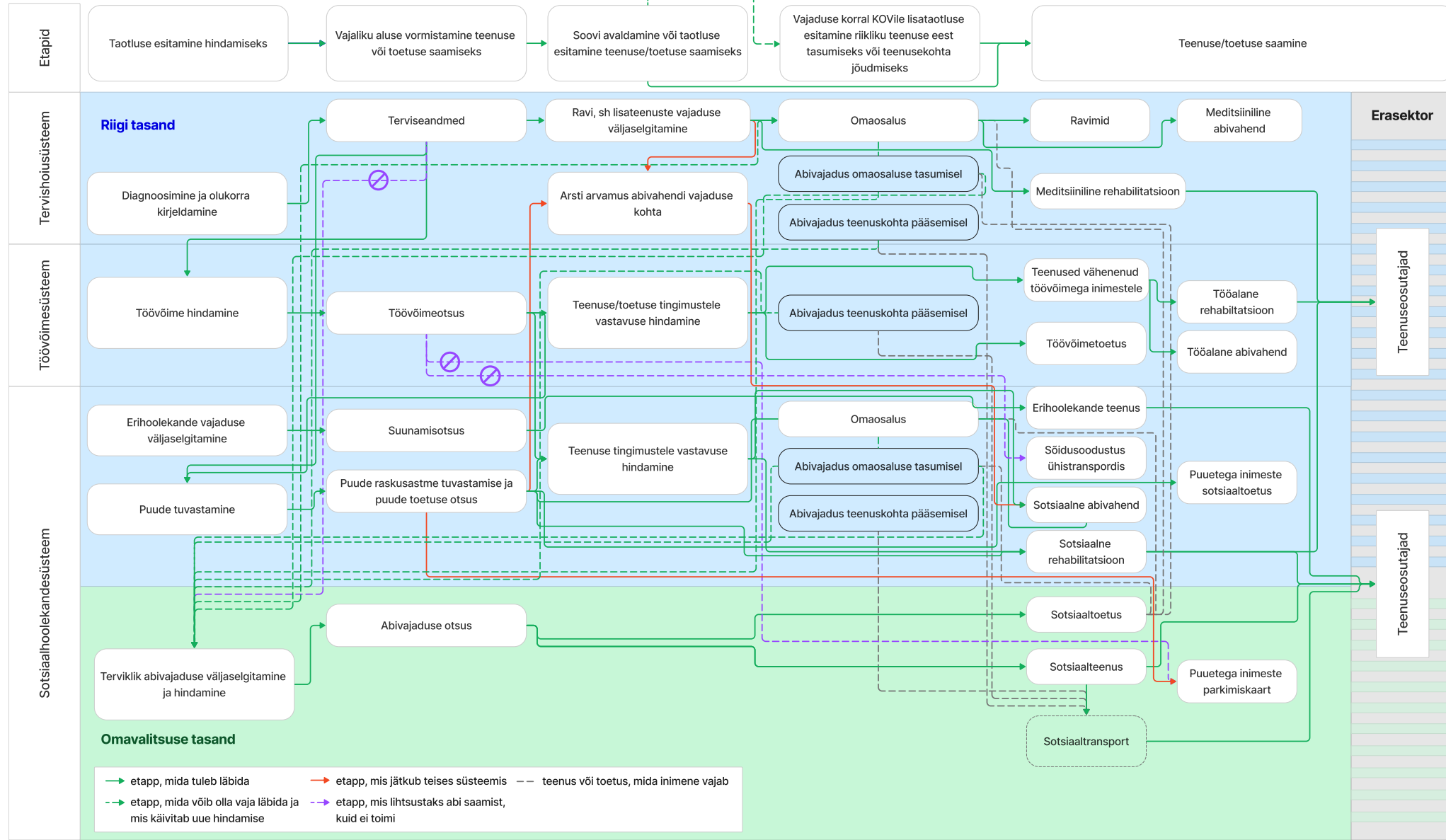

Milline on täiskasvanud erivajadusega inimese teekond abi saamisel? (1/2)

Sotsiaalhoolekandeline abi saamise **süsteem ei moodusta loogilist tervikut**, mistõttu on abi saamine inimese jaoks keeruline ja ebaefektiivne.

Riik on inimese abi saamise teekonnal jätnud **üksi**. Abi saamine eeldab inimestelt **süsteemi põhjalikku tundmist**.

Joonis 1. Valik näidisteekondi sotsiaalhoolekandeline abi saamiseks (allikas: Riigikontroll)

Milline on täiskasvanud erivajadusega inimese teekond abi saamisel? (2/2)

- Ka abivajaduse hindajatel või toetavate teenuste pakkujatel ei ole ühtset ülevaadet abivajaja tegelikest vajadustest ja juba rakendatud meetmetest.
- Toetuste ja teenuste saamiseks peab inimene laskma hinnata oma olukorda korduvalt, kuid sellega **ei muudeta** talle pakutavat **tuge vajadustele vastavamaks**.
 - Pigem hinnatakse seda, **kas inimese olukord on vastavuses abi saamise tingimustega**.
 - Inimesel **ei ole võimalik taaskasutada** omavalitsuses juba riigile esitatud andmeid.
 - Oma olukorra korduv kirjeldamine ja mitmete taotluste esitamine **ei ole inimese väarikust arvestav kohtlemine**.

Andres Putting, Delfi Meedia/Scanpix

Kuidas on rakendunud sotsiaalhoolekandeline abi andmise põhimõtte lähtuda esmajärjekorras inimese vajadusest? (1/2)

Valdav osa kohalikke omavalitsusi järgib tervikliku abivajaduse väljaselgitamise põhimõtet ehk hindab inimese abivajadust laiemalt ja püüab leida talle vajaliku abi.

- Samas on probleeme KOVide abivajaduse hindamise otsuste ehk haldusaktide vormistamisega. Vähemalt 40% KOVides **esineb risk, et inimesele ei selgitata, mis kaalutlustel ta abist ilma jäeti.**

Enamik KOVe lähtub sotsiaalhoolekandeline abi määramisel pigem seaduses nõutust ehk inimese vajadusest.

- **Vähem lähtuvad KOVid neist kriteeriumitest, mille järgi abivajadust hinnata ei tohi** (nt omavalitsuse võimalused, sobiva teenuseosutaja olemasolu).

Kuidas on rakendunud sotsiaalhoolekandeline abi andmise põhimõte lähtuda esmajärjekorras inimese vajadusest? (2/2)

- Samas tunnistasid enam kui pooled KOVidest, et neil on tulnud ette olukordi, kus inimesele, kel omavalitsus on tuvastanud teenuste vajaduse mahus, mis läheb üle KOVi võimaluste, **on KOV jätnud sotsiaalhoolekandeline abi vajalikus mahus osutamata.**
- Abivajaduse hindamise praktika ühtlustamist ja kvaliteedi tõstmist takistab see, et Sotsiaalkindlustusameti soovituslikku hindamisvahendit pole siiani viidud **tänapäevasele mugavale platvormile.** Üle poolte KOVidest ei kasuta Sotsiaalkindlustusameti võimaldatud hindamisvahendeid.

Kuidas KOVid tagavad, et sotsiaalteenuse eest võetava tasu suurus ei saaks teenuse saamise takistuseks?

- Kuigi majandusliku olukorra hindamine on osa tervikliku abivajaduse hindamisest, **ei ole Sotsiaalkindlustusamet andnud KOVidele piisavaid juhiseid**, kuidas arvestada sotsiaalteenuse eest tasu küsimisel inimese ja tema pere majandusliku olukorraga.

Mõni KOV on loobunud tasu küsimisest, mõni KOV on kehtestanud hinnakirjad (mis võivad sisaldada nt õpilastele või eakatele soodustusi).

- Esineb olukordi, kus **sotsiaalteenuse eest küsitava tasu suurus on erivajadusega inimesele majanduslikult üle jõu käiv**. See tähendab, et erivajadusega inimene peab uuesti pöörduma KOVi poole ning tõestama, et ta ei ole võimeline seda tasu maksma.

Kas kohalike omavalitsuste sotsiaalhoolekandeline abi andmise määrused on kooskõlas sotsiaalhoolekande seadusega? (1/2)

Mõne omavalitsuse määrused on siiani vastuolus sotsiaalhoolekande seadusega, sest seavad sotsiaalteenuse saamise tingimuseks Sotsiaalkindlustusameti tuvastatud puude.

Kontrollitud 20 omavalitsusest esines seadusega vastusolus olevaid määrusi, mis seavad teenuse saamise tingimuseks SKA tuvastatud puude, kokku 7-s ehk **umbes igas kolmandas KOVis**.

Üks põhjus, miks KOVides esineb siiani seadusega vastuolus olevaid määrusi, võib olla see, et mitmed Sotsiaalkindlustusameti poolt omavalitsustele koostatud soovituslikud juhendid sisaldavad **eksitavat infot**. Neist juhenditest võib välja lugeda, et teatud teenused on mõeldud eeskätt vaid ameti tuvastatud puudega inimestele.

Kas kohalike omavalitsuste sotsiaalhoolekandeline abi andmise määrused on kooskõlas sotsiaalhoolekandeseadusega? (2/2)

- Paljude kontrollitud omavalitsuste määrused **ei arvesta** sotsiaalteenuse tasu määramisel inimese ja tema pere majandusliku olukorraga, ehkki seadus seda nõuab.

Kontrollitud 20 omavalitsusest esines seadusega mitte kooskõlas olevaid määrusi, mis ei arvesta sotsiaalteenuse tasu määramisel inimese ja tema pere majandusliku olukorraga, kokku 13-s ehk **ligi kahes kolmandikus KOVidest**.

Kokkuvõte (1/2)

- Sotsiaalministeeriumil tasuks sotsiaalhoolekanne ümber korraldada nii, et **kesksel kohal oleks inimene, mitte süsteem**. See tähendab, et inimesi toetatakse abi saamise teekonnal vajaduspõhise toeni jõudmisel kiirelt ja sujuvalt.
 - Näiteks võiks inimestel abi saamise teekonnal aidata orienteeruda **juhtumikoordinaator** ehk vajaliku väljaõppega spetsialist, kes vastutaks abivajajale osutatavate hindamiste ja teenuste korraldamise eest ning valdaks kogu asjakohast infot.
 - Samuti aitaks teekonda lühendada kahe sarnase ja paralleelse süsteemi ehk **töövõime hindamise ja puude tuvastamise liitmise ühtseks** tegutsemisvõime hindamiseks.

Mailiis Ollino, Pärnu Postimees/Scanpix

Kokkuvõte (2/2)

- Sotsiaalministeeriumil tasuks määrata täpsemalt Sotsiaalkindlustusameti kohalike omavalitsuste suunalise tegevuse ülesanded, et amet saaks **toetada omavalitsusi** oma määrusi seadusega kooskõlla viima nii teenuse saamise tingimuste kui ka tasu määramise asjus.
- Riigikontrolli tegi konkreetsetele omavalitsustele, kelle määrustes tuvastasime vastuolu sotsiaalhoolekandeseadusega, soovitus **viia määrused seadusega kooskõlla**.

